

**АНДИЖОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК
ИНСТИТУТИ**

АГРОНОМИЯ ФАКУЛЬТЕТИ

«Ўсимликшунослик ва пахтачилик» кафедраси

Пахтачилик фанидан

Реферат

Агрономия таълим йўналиши 3 босқич 2 гуруҳ

талабаси Идрисова Зехнура

Қабул қилди

А.Улжабоев

АНДИЖОН - 2016

Чигитни эрта ва тўлиқ ундириб олиш, яганалаш ва кўчат қалинлиги

Режа:

1. Чигитни эрта ва тўлиқ ундириб олиш.

2. Яганалаш.

3. Кўчат қалинлиги.

4. Чигитни экиш технологияси, экиш усуллари ва муддатлари.

5. Фойдаланилаган адабиётлар.

1. Чигитни эрта ва тўлиқ ундириб олиш.

Чигитни эрта, тўлиқ ва қийғос ундириб олиш агротехник тадбирлар орасида муҳим ўрин эгаллайди. Чигит экилгандан кейин унинг тупроқдаги ҳолатини ва ниш уришини муттасил кузатиб бориш лозим. Суғориладиган пахтачилик туманларида кучли жаладан кейин тупроқ юзасида ҳосил бўлган қатқалоқни тез юмшатиш эндигина униб чиққан нихолларни сақлаб қолишда муҳим аҳамиятга эга. Қатқалоққа қарши курашни биринчи имконият бўлиши биланок бошлаш зарур, аакс ҳолда пайдо бўлган нишлар қатқалоқни ёриб чиқолмай кўпинча нобуд бўлади, униб чиққан нихоллар эса жуда эзилиб қолади. Таркибида чиринди кам бўлган структурасиз бўз тупроқларда қатқалоқ пайдо бўлиши жуда хвфли ҳисобланади. Бундай ерларда қатқалоқ қалинлиги 3-4 см га етиши ва ундан ҳам ошиши мумкин. Агар у ўз вақтида юмшатилмаса жуда қотиб кетади. Натижада кейин уни юмшатиш жуда қийин бўлади. Бундай тупроқли ерларда нам ҳам тез кўтарилиб кетади. Структурали тупроқларда ёғингарчилик натижасида тўпланган намнинг деярли ҳаммаси кесакчалар орасидан сизиб ўтиб тупроққа яхши шимилади ва у шу ерда сақланиб қолади. Структурали тупроқларда буғланиш секин бўлади, у намни узок сақлайди, тупроқ юзасида қатқалоқ деярли ҳосил бўлмайди. Чигитни ундириб олишда ҳар галги ёғингарчиликдан кейин қатқалоқ ҳосил бўлишига йўл қўймаслик жуда муҳимдир. Ер оби-тобига келиши биланок тупроқнинг устки қисмини бир икки кун ичида юмшатишни тугаллаш лозим. Бу намнинг кўтарилиб кетишини камайтиради, тупроқнинг иссиқлик режимини яхшилайти ва чигитни соғлом ундириб олиш имконини беради.

Қатқалоқ пайдо бўлганлиги сабабли чигит униб чиқмаган далаларда зиг-заг бароналар билан кўндалангига, ротацион юмшатгичлар билан узунасига қараб 4-5 см чуқурликда юмшатиш тавсия этилади.

Чигит униб чиққандан кейин қатқалоқ пайдо бўлса боронадан фойдаланиш мумкин эмас. Бундай ҳолларда ротацион юмшатгичлардан ҳамда ротацион юлдузчалардан фойдаланиш зарур.

Чигит экилгандан сўнг кунлар исиб, нам тез кўтарилиб кетса кутиб ўтирмасдан тезда чигит суви бериш керак. Сув сврфи кам нормада 600-700 м³ эгат оралаб ёки хамма қаторларга ернинг структураси, нишаблигига қараб, бу ишни ўта тажрибали сувчи амалга оширса жуда хам яхши бўлади. Чигит тор қаторлаб экилган, нишаби кам, сув ўтказувчанлик қобиляти яхши бўлган далаларда ўқариқларни 70-100 м дан, ўта нишаб ва тупроғи сувни яхши ўтказмайдиган далаларда эса хар 110-150 м дан кейин олиш тавсия этилади. Шунга мос равишда кенг қаторлаб экилган далаларда 100-130 м ва 150-180 м бўлиши лозим. Суғориш эгатларининг чуқурлиги тупроқ шароитига қараб 10-14 см бўлиши мақсадга мувофиқдир.

Далада белгиланган миқдорда кўчат бўлишини таъминлаш учун сийрак ва хато чиққан жойларга қўшимча равишда дориланган ва намланган чигит экиш керак. Хатосига экиш учун шу далага қайси нав ва нечанчи репродукцияли чигит экилган бўлса албатта худди шу нав ва репродукцияли чигит экилиши шарт. Хатосига чигит экиладиган ерларда тупроқда етарли миқдорда нам бўлиши керак, чунки ниш урган чигит қуруқ тупроқда униб чиқиш қобилятини йўқотади ва нобуд бўлади.

2. Яганалаш.

Ѓўза нихолларини яганалашни нихоллар тўлиқ униб чиққандан бошлаб 1 та 2 та чин барг пайдо бўлишгача тугаллаш лозим. Яганалаш кечиктирилса ғўзанинг ўсиш, ривожланиши ва ҳосилдорлигига тааллуқли барча кўрсаткичлар пасайиб кетади, чунки яганалаш чўзилиб кетса ғўза нихоллари ўзлари билан биргаликда озуқа моддаларини кўпроқ миқдорда олиб кетади. Бордию ғўза чириш касаллигига чалинганлиги ёки кўп миқдорда кузги тунлам, шира ва трипслар тушганлиги сезилса бундай далаларда кўчат нормал қалинликда бўлишини таъминлаш мақсадида яганалашни бир неча кун кечиктириш лозим. Бундай ҳолда яганалашни 2-3 чин барг пайдо бўлганда бошлаш лозим.

3.Кўчат қалинлиги

Кўчат қалинлиги ғўзанинг ўсиш ва ривожланиш шароитига, бинобарин хосилдорликка ҳал қилувчи таъсир кўрсатувчи омиллардан бири ҳисобланади. Кўчат сийрак бўлса айрим ғўза тупроқ бақувват бўлиб ривожланади ва уларнинг ҳар биридан кўп ҳосил тўпланади, лекин гектаридан олинadиган умумий ҳосил кам бўлади. Аксинча , кўчат қалин бўлса ғўза нимжон ривожланади ва бу ҳосилдорликка салбий таъсир кўрсатади.

Ҳосил шохи чекаланмаган 1-2 типга кирган ғўза навлари учун кўчат кўйидагича бўлиши керак.

-Сизот сувлари чуқур жойлашган сер қум бўз тупроқли, шунингдек шўрланган ерларда 120-130 минг тўп.

-Шўрланмаган сизот сувлари юза жойлашган ўтлоқи ва ўтлоқи-ботқоқли тупроқли ерларда 110-120 минг тўп.

-Вўза паст бўйли бўлиб ўсадиган кам унум ва шағал, қум, қумлоқ қатлам юзароқ жойлашган ерларда 130-140 минг тўп.

-Шартли суғориладиган ва сув билан етарли дараджада таъминланган ерларда 70-80 минг тўп.

Ҳосил шохи 3-4 кенжа типга мансуб бўлган ғўза навлари учун кўчат 10-15 % кам бўлиши керак. Аксинча ҳосил шохи чекланган ва ноль типга кирадиган ғўза навларида кўчат 20-30% кўпроқ бўлиши керак. Чигит кеч, яъни 10 майдан кейин қайта экилганда ҳар гектарида 10-15 минг тўп кўпроқ кўчат қолдириш тавсия қилинади.

4.Чигитни экиш технологияси, экиш усуллари ва муддатлари.

Пахтачиликда икки хил: тукли ва туксиз уруғлик чигитдан фойдаланилади.Экиладиган чигит давлат стандарти талабига жавоб бериши керак. Стандарт талабига жавоб берадиган уруғ кондицион уруғ дейилади.

Уруғлик чигит асосий сифат кўрсаткичлари бўйича: униб чиқиш даражаси, навининг тозалиги, сиртидаги қолдиқ тола миқдори, намлиги ва шикастланиши давлат стандартига тўғри келиши керак.

Униб чиқиш даражасига қараб уруғлик чигит уч синфга бўлинади: 1 синф уруғнинг униб чиқиши лаборатория шароитида - 95-100 %, 2 синф уруғнинг униб чиқиш шароити -90-94 % ва 3 синфники-85-89 % га тенг бўлиши керак.

Униб чиқиш даражаси 85 % дан паст чигитлар экишда қўлланилмайди.

Пахтачиликда экиладиган ғза навларининг уруғи 5 йиллик схемада янгиланиб турилади: Элита-0,1 % экин майдони; 1 репродукция-0,9 %;

2 репродукция-6,0 % экин майдони; 3 репродукция-30,0 % экин майдони;

4 репродукция-63,0 % экин майдони.

Элита уруғининг нав тозалиги-100 %, 1 репродукция-99 %, 2 репродукция-98 % ва 3 репродукция-96 % бўлиши керак.

Тукли чигитнинг устидаги қолдиқ тола миқдори ўрта толали навларида 0,8 % дан, ингичка толали ғўза навларида 0,4 % дан ошмаслиги керак.

Чигит таркибидаги нам Ўрта Осиё ва Қозоғистонда қўл теримида 9 %, машина теримида 10 % дан ошмаслиги керак. Давлат стандарти талабига кўра уруғлик чигитнинг шикастланиши қўл теримида 5 % дан, машина теримида 7 % дан кўп бўлмаслиги керак.

Экиладиган чигитни дорилаш: (1 тонна чигитга дори сарфи).

№ №	Дорилар номи	Солиш норма- си, кг	Усули	Нималарга қарши
1	Тигам, 70 % намланувчи кукун	10-12	Аввало чигит намланади: 25-30 л ўрта толали, 15-20 л ингичка толали ғўза навлари уруғи пуркалади	Илдиз чириш ва зараркунандаларг а қарши
2	Бронокат, 12 % кукун	6	-	гоммозга қарши
3	Формалин, 40 %	3-4	Эритма қилиниб- 300 л ингичка толали, 400 л ўрта толали чигитга 3 соат димланади	гоммозга қарши
4	Никамизалон	7		гоммоз, илдиз чириш ва макро- спориоз касал- ликларига қарши
5	Паноктин, 35 % кон- центрат эмульсияси	4		илдиз чириш ва гоммоз касал- ликларига қарши
6	Гаучо, 70 % хўлла- нувчи кукун	5		шира, трипс, оққанот ва тўп- роқ заракунан- даларига қарши
7	Витовакс-200 ФФ	4-тук-		илдиз чириш

		сиз чи гитга, 5-тук- ли чи- гитга		касаллигига қарши
8	П-4, 65 % суспензия концентрацияси	4		илдиз чириш ва гоммоз касал- ликларига қарши
9	ПАВ-61, 70 % ёғси-мон паста	0,1		илдиз чириш ва гоммоз касал- ликларига қарши
10	Пахта, 42 % суюқлик	0,07		илдиз чириш ва гоммоз касал- ликларига қарши
11	Рапкол-ТЗ, 46 % кукун	10		илдиз чириш касалликларига, сўрувчи хаша- ротларга ва сим- куртларга қарши
12	Ортен, 75 % кукун	4		шира ва трипс- ларга қарши

Зараркунандаларга қарши дорилаш ишлари пахта заводларида марказлашган усулда, махсус цехда бажарилади.

Уруғлик чигит заводларда экишдан 1-2 ой олдин ёки камида 2 hafta олдин дориланиши керак.

Аниқ микдорда экиш учун тайерланган туксизлантирилган, дражиланган чигит намланмасдан курук ҳолатида экилади.

Хўжаликларда тукли чигитни экишга тайёрлашга боғлиқ бўлган ишлар намлашдан ва димлашдан иборат.

Чигитни 1-1.5 метр кенгликда ва 20-30см каланликда асфальтланган майдонга ёйиб 1-3 марта намланади. Хар гал тоннасига 200 литр сув сарфлаб, сув аста секин таркалиб, уюм эса белкуракда кориштириб турилади.

Хар галга сув пуркашдан сўнг чигит баландлигини 50-70см қилиб уйиб, устига қанор ёки брезент ёпиб қўйилади. Чигит 24-30 соат мобайнида намлаб димланади.

Тукли чигитларни намлаш вақтида 1 тоннасига биостимуляторлардан қахрабо кислотаси (8-10г), А-1, мивал (50мг), мигуен (200мг) эритилиб пуркалса хосилдорлик 2-3 центнерга ошади.

Экиш муддатлари

Чигит тупроқнинг суткалик ўртача харорати долимий равишда 13-14 даражага етганда экила бошлайди. Аввало тукли кейин эса туксиз чигит экилади.

Ўзбекистонда чигит экишнинг энг қулай муддатлари қуйидагича:

№№	Вилоятлар ва туманлар	Экиш муддати
1	Сурхондаре ва кашкадаре вилоятларининг жанубий туманлари	25 март-10 апрель
2	Шу вилоятларнинг шимолий туманлари	1-15 апрель
3	Бухоро, Наманган, Андижон, Сирдаре вилоятларида	1-15 апрель
4	Тошкент Фаргона вилоятларида	5-15 апрель
5	Андижон вилоятининг тоғ олди туманларида ва Самарканд вилоятида	5-20 апрель
6	Хоразм вилоятида ва Қорақалпоғистон республикасининг жанубий туманларида	10-25 апрель
7	Қорақалпоғистон республикасининг шимолий туманларида	15-30 апрель

Чигит аввало тез қизийдиган, механик таркиби енгил бўлган тупроққа ёки эгат пуштасига, сўнгра оғир тупроқли ерларга экилади. Чигит оптимал

муддатдан эрта экилса ҳам ва айниқса кеч экилса ҳам хосилдорликка зарар.
Экиш 10 кун кечикса хосилдорлик 20 % гача камаяди.

Хозирги вақтда чигитни кенг қаторлаб (90см), тор қаторлаб (60см), уялаб, пунктир (хар бир уяга чигитни аниқ микдорда), эгат пуштасига экиш усуллари қулланилмоқда ва кейинги вақтда пленка тагига экиш яхши самара бермоқда.

Тукли чигит уялаб экилганда гектарига 50-60 кг чигит сарфланади.

Туксиз чигит аниқ микдорда уялаб экилганда 25-30 кг чигит сарфланади ва яганалашга хожат қолмайди.

Чигит пуштага экилганда тез униб чиқади ва гектаридан 4.5-8.0ц кўшимча пахта хосили олинади.

Қатор оралари ва қатордаги уялар орасининг кенглиги

Қатор орасининг кенглиги 90см бўлганда чигит 90х20, 90х15, 90х10, 90х(30х2)х10, 90х7.5, 90х5см ли схемаларда экилади. қатор орасининг кенглиги 60см бўлганда чигит 60х30, 60х25, 60х20, 60х15, 60х10см ли схемаларда экилади.

Ўтлоқи-ботқоқ ерларда аниқ микдорда чигит экиш хосилдорликнинг 1.5-2.5ц ошишига олиб келади.

Экиш чуқурлиги

№№	Тупроқ хиллари	Экиш чуқурлиги, см.
1	Огир тупроқли, ўтлоқи ва ўтлоқи-ботқоқ	3-4
2	Енгил бўз тупроқли	4-5
3	Кумлоқ, кумлоқ ва нами камайиб қолган	5-6

Чигит экиш билан бирга гербицид сепиш ва ўғит солиш

Экиш билан бирга бегона ўтларга қарши гербицид сепиш ва ўғит бериш хосилдорлик ахамиятга эга.

Бир йиллик бегона ўтларни йўқотиш учун қуйидаги гербицидлар сепилади (гектарига литр ҳисобида);

№№	Гербицид	90см	60см	Таъсири давоми
		Эритма 125л.	Эритма 200л.	5 ойгача
1	Которон	0.9-1.2	1.3-1.7	3 ойгача
2	Прометрин	1.3-1.7	2.0-2.5	
3	Котофор	0.8-1.2	1.2-1.8	
4	Толиун	1.0-1.5	1.5-2. 0	

Гербицидлар пуштага маълум бир кенгликда сепилган далаларни культивация қилишда, дори сепилган кенгликни бузиб юбормаслик керак. Агар сепилгандан кейин жала қуйган бўлса тупроқ етилиши билан культивация қилиш лозим, акс холда кўчат сийрак бўлиб қолиши мумкин. Экиш билан бирга ўғит сошниклар ёрдамида чигит экилган катордан 5-7см енга 12-15см чуқурликкача солинади.

Талаба қуйидаги саволларга жавоб топинг

1. Тукли чигит экишга қандай тайёрланади?
2. Республикамизда чигит экишнинг энг қулай муддатларини тушунтириб беринг?
3. Тукли ва туксиз чигит экиш нормаси?
4. Уруғик чигитга қўйиладиган талаблар нималардан иборат?
5. Илдиз чириш ва гаммоз касалликларига қарши қандай кўраш олиб борилади?

Чигит 15 апрель ва 1 май ўртасида бир текис, соғлом ундириб олиниши керак, хамма ишлар шунга қаратилган бўлиши керак.

Чигит экилгандан кейин унинг ахволи муттасил хар куни кузатилиб борилиши керак. Биринчи галда қаткалоққа қарши ўз вақтида кураш чорасини кўриш керак. қаткалоқ 6 кун кечиқиб юмшатилганда хосилдорликка 27% салбий таъсир этган.

Кураш чоралари; агар чигит униб чиқмаган бўлса кундалангига 4-5см чуқурликда зиг-заг бороналар билан бороналаш, ротацион мотига билан ишлов бериш ва қўл (кетмон) билан юмшатиш, сув бериш.

Чигит суви бериш.

Чигит экилгандан сўнг кунлар исиб, нам тез кўтарилиб кетса, кутиб ўтирмасдан тезда чигит суви бериш керак. Сув сарфи кам нормада 600-700^{м³} эгат оралаб ёки хамма қаторларга ернинг структураси, нишаблигига қараб, бу ишни ўта тажрибали сувчи амалга оширса жуда хам яхши бўлади.

Хатосига экиш.

Хатосига ишланган уша навнинг чигитини экиш керак. Далаларда кўчат калинлиги нормал даражада булиши учун муваққат ариқ (ўқ ариқ)ларнинг ени-верига, тут дарахитларининг орасига ва тагига, даланинг ва йулларнинг четига, умуман имкон бор жойларга чигит экиш керак.

Чунки гектаридан олинадиган хосилни ўсимликлар беради.

Адабиётлар:

1. И.А.Каримов «Қишлоқ хўжалиги тараққиёти тўқин сочин ҳаёт манбаи» Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1997 йил 26 декабр куни Олий Мажлиснинг X сессиясида сўзлаган нутқи.»Ватанпарвар» рўзномаси № 155, 27 декабр Тошкент, 1997й.
2. Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар Маҳкамасининг «Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга доир қонун ва меъёрий ҳужжатлар тўплами» 1-2 томлар. Тошкент-1998 й
3. «Cotton» журнали Нью-Йорк-1998-1999 й.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «1999-2000 йилларда пахта навларини янгилаш ва жойлаштириш дастури тўғрисидаги» қарори «Ўзбекистон овози» рўзномаси, № 141, 26 ноябр Тошкент-1998 й.
5. Э. Т.Шайхов ва бошқалар «Пахтачилик», Тошкент 1990 й.
6. Муаллифлар жамоаси «Пахтачилик справочниги»Тошкент 1989 й.
7. М.Мухамеджанов,А.Зокиров «Ѓўза агротехникаси» Тошкент 1995й.
8. А.И.Шлейхер ва бошқалар.Пахтачиликдан лаборатория маш-ғулотлари. Тошкент. «Ўқитувчи». 1980 й.
- 9.»Ўзбекистон ҳудудида экишга тавсия этиладиган Қишлоқ хўжалиги экинлари реестри», Тошкент 1998
- 10.Пахтачилик комплекси алмашлаб экишда бошоқли дон экинларини жойлаштириш бўйича тавсиялар.
Фан-техника тараққиётини тарғиб қилиш ва жорий этиш бош бошқармаси, Тошкент 1994 й.
- 11.Б.Алеев,О.И.Иброхимов.Истиқболли ғўза навлари агротехни-каси,Тошкент. 1988 й.